

УДК 911.3; 551.4; DOI 10.30970/gpc.2021.2.3555

ПЕРСПЕКТИВНІ ГЕОТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ ПРИГОРГАНСЬКОГО ПЕРЕДКАРПАТТЯ**Андрій Манько, Галина Байрак, Володимир Монастирський***Львівський національний університет імені Івана Франка,*

manko_a@ukr.net; orcid.org/0000-0001-9945-2776

g_bajrak@ukr.net; orcid.org/0000-0002-4802-2706

mwr66@ukr.net; orcid.org/0000-0003-3942-8496

Анотація. Розглянуто геотуристичні маршрути Пригорганського Передкарпаття, які впродовж останнього десятиліття набувають популярності у зв'язку зі світовими екологічними ініціативами, трендом, орієнтованим на стале споживання туристичних послуг і здоровий спосіб життя. Унікальність геотуристичних маршрутів Пригорганського Передкарпаття зумовлює складна геолого-геоморфологічна будова досліджуваної території, яка, своєю чергою, відзначається різноманіттям флори і фауни, наявністю атракційних природних пам'яток (водоспадів, скель, відслонень порід), що робить територію перспективною для різних туристичних занять. Проаналізовано промоції цього порівняно нового для туристичної галузі України виду туризму з метою формування потужної геотуристичної платформи як однієї з провідних галузей вітчизняної туристичної індустрії. Розглянуто можливості оптимального планування турів вихідного дня на досліджувану місцевість, проаналізовано транспортну доступність до геотуристичних об'єктів, а також туристичну інфраструктуру на ключових туристичних маршрутах зазначеного регіону. У межах Пригорганського Передкарпаття, з урахуванням потужного рекреаційного, історико-культурного та геотуристичного потенціалу досліджуваного регіону, запропоновано чотири туристичні маршрути.

Маршрут № 1: а) Надвірна (відслонення порід "Надвірнянська скеля", русловий рельєф р. Бистриці Надвірнянської); б) Пнів (Пнівський замок, музей нафтопромислів, розріз порід "Пнівська складка"); в) Лоева (поверхня вирівнювання, оглядовий майданчик "Гора Страгора"); г) Делятин – далі маршрут продовжується на Буковель, Верховинські Карпати, Чорногору і Свидовець.

Маршрут № 2: а) Делятин (відслонення флішу і цокольна тераса Пруту, водоспади Заріччя, Любіжнський Гук); б) Добротів (оглядовий майданчик біля Добротова, поверхня вирівнювання Красної); в) відслонення Ланчин; г) водоспад Крутіж; д) м. Коломия; е) Марківський водоспад.

Маршрут № 3: а) Богородчани (Богородчанський замок, Парк історії Землі Underhill с. Підгір'я); б) псевдовулкан Старуня; в) Манява (Манявський скит, Блаженний Камінь) – маршрут у Горгани, на Манявський, Битківський водоспади.

Маршрут № 4: а) м. Долина, с. Верхній Струтень (відслонення Чечвинських туфів і флішу лоп'янецької світи); б) скелі Павлівський камінь і Ріпненський камінь, водоспад Підгуркало; в) Перегинське – русловий рельєф р. Лімниці; г) Закерничне: Свято-Покровський монастир, оглядовий майданчик, розріз порід і водоспади Скрунтар, Чуриків, Під Голицею; д) музей Вагилевича в с. Ясень – маршрут до с. Осмолода і в масив Горгани.

Ключові слова: Пригорганське Передкарпаття; геотуризм; геотуристичні маршрути; туристична інфраструктура.

PERSPECTIVE GEOTOURIST ROUTES OF THE PRIGORGAN PRECARPATHIAN MOUNTAINS

Andriy Manko, Galyna Bayrak, Volodymyr Monastyrsky

Ivan Franko National University of Lviv

Abstract. The geotourism routes of Prigorgan Precarpathia is considered, which has been gaining popularity over the last decade in connection with global environmental initiatives, a trend focused on sustainable consumption of tourism services and a healthy lifestyle. The uniqueness of geotourist routes of Prigorgan Precarpathians is due to the complex geological-geomorphological structure of the study area, which in turn led to the diversity of flora and fauna, the presence of attractive natural monuments (waterfalls, rocks, outcrop of rocks), which makes the area promising for various tourist activities. The article analyzes ways to promote this relatively new for the tourism industry of Ukraine type of tourism in order to form a powerful geotourism platform as one of the leading sectors of the domestic tourism industry. Prigorgansky Precarpathian, given the strong recreational, historical, cultural and geotourism potential of the studied region, it is advisable to offer the following tourist routes.

Route № 1: a) Nadvirna (outcrop "Nadvirnyanska rock", channel relief of the river Bystritsa Nadvirnyanska); b) Pniv (Pniv Castle, museum of Oil Fields, outcrops "Pnivska Skladka"); c) Loeva (leveling surface, observation deck Gora Strahora) d) Delyatyn – then the route continues to Bukovel, Verkhovyna Carpathians, mountains Chornohora and Svydivets.

Route № 2: a) Delyatyn (flysch outcrop and terrace of the Prut, Zarichchya and Lubizhnyansky Hook waterfalls); b) Dobrotiv (observation deck near Dobrotov, leveling surface Krasna); c) Lanchyn outcrop; d) Krutizh waterfall; d) town Kolomyia e) Markivsky waterfall.

Route № 3: a) Bohorodchany (Bohorodchany Castle, Earth History Park Underhill in the village of Pidhirya); b) pseudovolcano Starunya; c) Manyava (Manyava skyt, Blessed Stone rock) – route to Gorgan, to Manyavsky, Bytkivsky waterfalls.

Route № 4: a) town Valley, Verkhniy Struten (outcrops of the Chechvyn tuffs and the flysch of the Lopyanets formation); b) Pavlovsky stone and Ripnensky stone rocks, Pidhurkalo waterfall; c) Perechynske – channel of the Limnytsia river; d) Zakernychna: Holy Intercession Monastery, observation deck, outcrop of rocks and waterfalls Skruntar, Churikov, Pod Golitsye; e) Vagilevich Museum in the village of Yasen – route to the village Osmoloda and the mountains of Gorgan.

Key words: Prigorganske Precarpathia; geotourism; geotourist routes; tourist infrastructure.

Унікальні ландшафти Пригорганського Передкарпаття – основа туристичного потенціалу досліджуваної території, які мають значний туристичний інтерес як з боку споживачів туристичних послуг, так і з боку туристичних підприємств, напрямом діяльності яких є розробка та реалізація такого виду послуг кінцевим споживачам.

Зростання зацікавленості до регіону Пригорганського Передкарпаття зумовлене: різноманітням природних пам'яток, аналогів яким немає не лише в Україні, а й у світі загалом; значною кількістю природоохоронних територій; стабільною екологічною ситуацією. Перелічені чинники зробити туристичну діяльність пріоритетною галуззю у досліджуваному регіоні. Вагому роль у промоції Пригорганського Передкарпаття як інвестиційно-привабливого туристичного району відіграє підтримка місцевих громад, жителів Бойківщини, які зберігають свою культуру, підтримують звичаї і традиції і транслюють автентичність свого краю у сучасні реалії. Саме тому комплексне поєднання у зазначеній місцевості геотуризму з іншими видами туристичної діяльності

(етнотуризмом, пізнавальним туризмом) дає змогу створити принципово новий якісний туристичний продукт на ринку туристичних послуг України.

Мета статті – охарактеризувати основні геотуристичні маршрути на базі природно-ресурсного та історико-культурного потенціалу Пригорганського Передкарпаття як перспективного туристичного району, а також розглянути нові туристичні локації у межах пропонованих геотуристичних маршрутів, які доцільно розвивати у межах Пригорганського Передкарпаття.

Теоретико-методичні основи дослідження. У світі дедалі більше поширюється геологічний туризм – різновид пізнавального туризму, який базується на вивченні матеріальних геологічних об'єктів і процесів з метою отримання яскравих естетичних вражень (Геотуризм / Геологічний..., 2022). Саме таке визначення геотуризму найпопулярніше у багатьох країнах. Проте географи щораз більше осягають сферу геологічного туризму та вносять у неї певні корективи. Національне географічне товариство США розглядає геотуризм як "географічний туризм", що є різновидом туризму, спрямованого на пізнання географічних особливостей місцезнаходження таких об'єктів, як комплекси природної і культурної спадщини. У концепції американської асоціації подорожей (U.S. Travel Association) термін "геотуризм" має дещо ширше значення, ніж екотуризм і сталий туризм (Геотуризм..., 2022). Геотуризм також став новим напрямом прикладних геолого-геоморфологічних досліджень та водночас різновидом (формою) туристичної діяльності.

В Україні наукові основи геотуризму традиційно ґрунтувалися на надбаннях геологічної служби України. Створені нею довідники геологічної спадщини, геологічних пам'яток покладено в основу розроблення туристичних геологічних маршрутів (Безвинний та ін., 2006; Гриценко та ін., 1995; Мончак, Стельмах і Хомин, 2010). Україна входить до Європейської асоціації зі збереження геологічної спадщини (ProGEO), є активним учасником її зібрань. Українські вчені в цій галузі, представники львівської академічної спільноти досліджують геолого-геоморфологічні об'єкти як туристичні атракції, розробляють геотуристичні маршрути, обґрунтовують необхідність створення геопарків як особливих природоохоронних територій (Зінько та ін., 2006; Kravchuk & at., 2014; Шевчук, 2014; Байрак, Теодорович і Римар, 2019; Брусак і Паляниця, 2014; Брусак і Кричевська, 2019). Отже, наукові дослідження у сфері геотуризму сьогодні доволі актуальні, передусім питання формування геотуристичних маршрутів.

Геолого-геоморфологічні об'єкти становлять геотуристичні атракції, які є основою геотуристичних маршрутів. Для формування маршрутів важливі атрактивність об'єктів, їхня виразність та естетичний вигляд. Локації цього виду туризму доступні вздовж автомобільних, пішохідних, велосипедних і річкових шляхів.

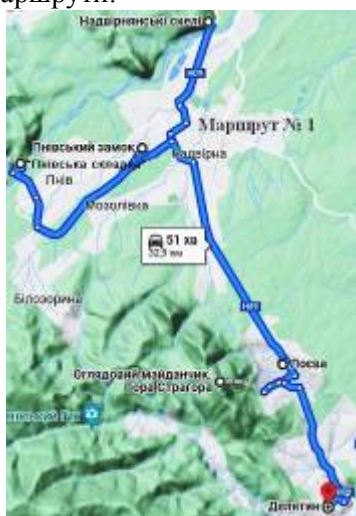
Характер території та її різноманітність відіграють вирішальну роль у можливості розвитку геотуризму. Доволі перспективними є території з різноманітним рельєфом і геологічною будовою, зокрема гори й передгір'я, глибоко розчленовані височинні території, річкові долини і прибережні райони. Маршрути розробляють так, щоб турист зміг ознайомитись із цікавими

геологічними об'єктами, з їхньою історією, унікальною природою певного регіону, а також мав змогу відвідати історико-культурні заклади краю.

Пригорганська частина Івано-Франківського Передкарпаття як перспективний регіон для занять геотуризмом, що, своєю чергою відіграє важливу роль для розвитку сталого туризму у Передкарпатті загалом, оскільки володіє значним природно-ресурсним потенціалом, зумовленим наявністю унікальних об'єктів, які мають різну атрактивність у контексті геотуристичної діяльності. Як підтвердження цьому, кілька років тому науковцями розроблений туристичний шлях "Гео-Карпати", обґрунтований в рамках "Міжнародної програми транскордонної співпраці Польща – Білорусь – Україна" і в межах якого було виділено презентабельні геооб'єкти для демонстрації під час геотуристичних екскурсій Карпатським регіоном. Пропоновані нами маршрути на Пригорганському Передкарпатті включають кілька локацій цього шляху, зокрема, "Сліди супервулкану" або відслонення Чечвинських туфів, грязьовий вулкан Старуня, "Дельта зниклої ріки" або "Надвірнянська скеля" та відслонення у Делятині "Фронтальний насув Карпат" (Бубняк та ін., 2014). Пропоновані геотуристичні маршрути можуть бути продовженням геотуристичних стежок, розроблених і промаркованих у Галицькому НПП. Це, наприклад, маршрути до Скель у с. Поділля; на Касову гору; до Галицьких печер та ін., об'єкти неживої природи яких детально описані у ряді праць (Брусак і Баюнова, 2012; Брусак і Паляниця, 2014; Ковальська, 2010; Мончак та ін., 2010).

Основними методами нашого дослідження були: аналіз картографічного матеріалу, космічних зображень та зазначених локацій у ресурсах Mapy.cz, Google Maps, Google Earth; аналіз статистичних даних, власні польові спостереження на окремих ділянках маршрутів.

Хід досліджень. У попередній нашій статті цього Збірника ("Геотуристична атрактивність геолого-геоморфологічних об'єктів Пригорганського Передкарпаття") детально охарактеризовано геотуристичні об'єкти описуваного регіону та наведено оцінку їхньої атрактивності. На основі наявних геотуристичних та суспільно-історичних атракцій пропонуємо цікаві екскурсійні маршрути.

Маршрут № 1: а) Надвірна (відслонення порід "Надвірнянська скеля", русловий рельєф р. Бистриці Надвірнянської); б) Пнів (Пнівський замок, музей нафтопромислів, розріз порід "Пнівська складка"); в) Лосва (поверхня вирівнювання, оглядовий майданчик "Гора Страгора"); г) Делятин – далі маршрут продовжується на Буковель, Верховинські Карпати, Чорногору і Свидовець.

Надвірна – один з наймолодших в Україні районних центрів. Місто засновано 23 січня 1578 р. відповідно до привілею, який надав польський король Стефан Баторій, дозволяючи закласти містечко Красновір. Місто розташоване на правому березі р. Бистриці Надвірнянської у Карпатському передгір'ї. Місто приваблює

великою кількістю самобутніх пам'яток: будівлями початку ХХ ст., міським парком, ратушою, музеями і храмами.

У міському парку розташовані руїни Надвірнянського замку. На момент першої згадки про Надвірну замок уже існував. Припускають, що його збудував хтось із роду Потоцьких. За однією з версій, після того, як у наприкінці ХVІ ст. замок зруйнували татари, нові власники з роду Куропатів перенесли свою резиденцію до Пнева. Згідно з районною програмою охорони пам'яток, поруч із руїнами замкової вежі 2007 р. розпочали археологічні розкопки.

На північній околиці міста, з лівого берега р. Бистриці Надвірнянської розташована геологічна пам'ятка природи місцевого значення "Надвірнянські скелі". Це відслонення червоно-бурих глин з прошарками слобідських конгломератів, пісковиків із вкрапленнями малахіту стебницької світи неогену. Висота відслонення понад 20 м. кут падіння пластів 45°. Верхня частина розрізу поросла лісом, а нижня, оголена, має привабливу атрактивність для геотуристів. У нижній частині також розвивається осипище – приклад вивітрювання і денудації флішевих порід. Тут облаштовано інформаційні стенди, а локація є частиною геотуристичного шляху ГеоКарпати. З моста неподалік відслонення добре спостерігати руслові форми, глибинну ерозію ріки (у випадку прозорої води), бокову ерозію, місця акумуляції та динаміку потоку Бистриці Надвірнянської.

Наступним важливим об'єктом маршруту № 1 є *Пнівський замок*, розташований на околиці Надвірної у напрямі с. Пнів (рис. 1, а). Історія Пнівського замку сягає ХVІ ст., коли довколишні землі подарували феодалам Куропатам як знак подяки за вірну службу польській короні. З самого початку замок будували як оборонний об'єкт і майже за 400 років своєї історії він пережив чимало нападів та руйнувань. Замок виконував функцію найбільшого оборонного об'єкта Прикарпаття, доки не збудували Станіславську фортецю.

Пнівський замок, побудований поблизу Страгори, ніби закриває вхід у гори. Завдяки вежам, розташованим по периметру замку, які виступали за його твірну лінію, відкривається панорама усього навколишнього простору. Бійниці, розміщені не лише у баштах, а й у стінах, давали змогу обстрілювати ворога з усіх боків. Уздовж південної стіни викопаний глибокий рів. Зі сходу замок оточувала глибока западина з водою, а із заходу неприступним його робило урвище. Отож замок був добре пристосований до того, щоб витримати не лише збройні напади, а й тривалу облогу. Стіни замку зводили із суцільних брил, витесаних із сірого каменю завширшки до 1,8 м (Пнівський..., 2022).

Село Пнів стає привабливим і завдяки *музею нафтопромислів Галичини* (рис. 1, б). Музей створили зважаючи на велику історію нафтовидобутку краю, який був провідною промисловою галуззю з середини ХVІІІ ст. Відкрили музей 2013 р. зусиллями місцевих активістів, які створили громадську організацію "Інститут історії Надвірнянського нафтопромислового району" і розпочали активну пошукову діяльність для наповнення музею. Фахівці провели ґрунтовну архівну роботу, а також здійснювали безпосередні експедиції на місця, де видобували нафту, шукали унікальні експонати на нафтопереробних підприємствах, відновлювали втрачені зразки інвентаря за оригінальними кресленнями та

знімками. Завдяки їхнім зусиллям відкрито цікавий і не зовсім традиційний музей під відкритим небом.

Експозицію музею умовно поділили на дві частини: в приміщенні є нагода оглянути раритетні фото та документи тих часів, макети нафтових установок, колекцію газових ламп. Також можна ознайомитись зі зразками нафти та продукції з неї. Особливої уваги вартують експонати під відкритим небом, розташовані у дворі музею. Тут відібрані найцікавіші приклади видобувних вишок, зібрані в хронологічній послідовності від 1771 р. і до останніх десятиліть.

Рис. 1: *a* – Пнівський замок (фото зі сайту <https://castles.com.ua>);
б – музей нафтопромислів Галичини у с. Пнів (Пнівський..., 2022)
Fig. 2: *a* – Pniv Castle (photo from <https://castles.com.ua>);
b – Museum of Oilfields of Galicia in the village Pniv (Pnivskiy..., 2022)

Поблизу с. Пнів на лівому березі р. Битківчик, притоки Бистриці Надвірнянської, можна оглянути геологічний розріз, стратиграфічну пам'ятку природи "Пнівська складка". Розріз представлений флішовими відкладами менілітової світи олігоцену–нижнього міоцену висотою понад 100 м. Він демонструє антиклінальну складку Внутрішньої зони Передкарпатського прогину. (Детальніше її описано у попередній статті Збірника).

Геотуристичним об'єктом цього маршруту є *поверхня вирівнювання Лоева*, названа на честь однойменного селища, розташованого на південний схід від с. Пнів, далі по маршруту. Поверхня вирівнювання фіксує важливий етап у розвитку Карпатського регіону, пов'язаний із формуванням передового Передкарпатського прогину, вирівнюванням поверхні і накопиченням делювіально-аккумулятивних відкладів. Рівню як стіл поверхню, шириною у десятки метрів можна спостерігати з лівого боку траси Богородчани–Делятин.

Село Лоева відкриває шлях через *оглядовий майданчик г. Страгори* (860 м), з якої відкривається краєвид на Пригорганське Передкарпаття.

На території між Прутом і Бистрицею, де межують басейни Дунаю та Дністра, височать три гори: Бзовач, Татарка і Страгора, що в давнину були культовим центром слов'янських племен, які населяли край. За переказами, там знаходиться жертвний камінь, який називають Жорнами Довбуша. Двовершинну гору, що максиально виступає на північ із Карпатського боку і заглиблюється в Хоростинську височину, названо на честь Сварога – бога вітрів. На підтвердження цієї гіпотези свідчить домінування тут західних і північно-західних вітрів, що дмуть із рівнин і вдаряються у схили Страгори. Вершину Страгори і досі називають "Баба". Неподалік розташоване урочище Дівеч, на

межі з Делятином. Нижче відомі криниця Богова, (колись могла бути і Даждибоговою) та урочище Боговець. Розташована на важливому торговому шляху з Поділля через Карпати, Лоєва очевидно була своєрідним культовим центром Галицької Русі у дохристиянський період. Це місце згадував арабський вчений-географ Аль-Масуді. Довкола Страгори поширено багато таких гідронімів, як Красна, Черлене болото, Чорний потік тощо. Довколишня місцевість примітна джерелами з солоною водою (Страгора..., 2018).

Кінцевим пунктом цього транзитного маршруту через Пригорганське Передкарпаття є смт Десятин, в якому варто зробити зупинку, адже тут зосереджено багато закладів харчування та розміщення. Принагідно можна оглянути геотуристичні об'єкти відслонення і водоспади. З Десятини часто прямують далі в Карпати на відпочинок до гірсько-кліматичних курортів Яремче, Ворохта, Кваси, гірськолижного курорту Буковель, або ж підкоряти гірські вершини Чорногори і Свидівця.

Маршрут № 2: а) Делятин (відслонення Пруту, водоспади Заріччя, Любіжнянський Гук); б) Добротів (оглядовий майданчик Делятин–Добротів, поверхня вирівнювання Красної); в) відслонення Ланчин; г) водоспад Крутіж; д) м. Коломия; е) Марківський водоспад (рис. 2). Продовженням пропонуваного маршруту з Десятини чи Коломій можуть бути геотуристичні шляхи та огляд об'єктів неживої природи у Гуцульському НПП (Національний..., 2013; Гуцульщина..., 2013).

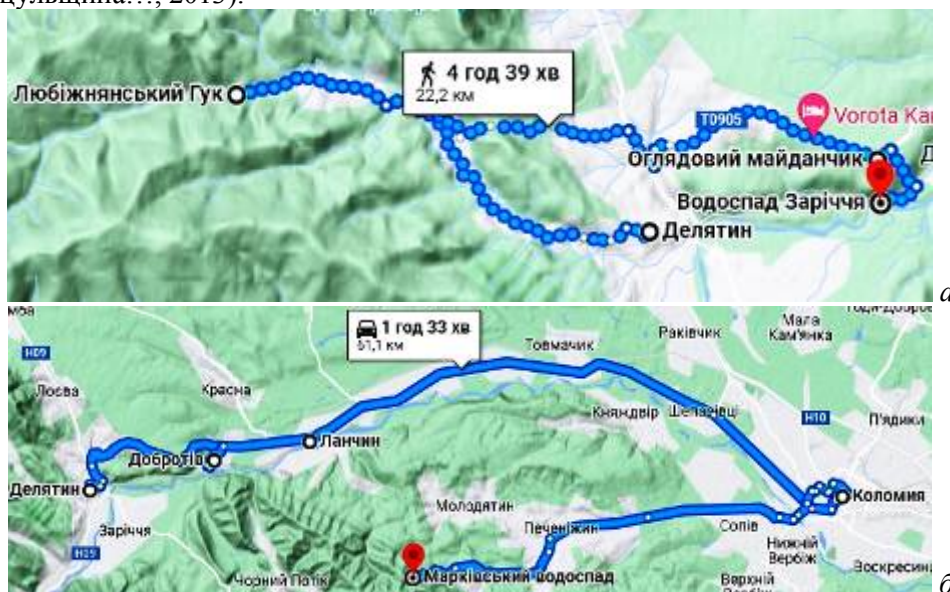

Рис. 2. Карта маршруту № 2 : а – пішохідна частина маршруту,
б – автомобовелочастина маршруту

Делятин. Вартим уваги геотуристів у межах маршруту є відслонення флішу менілітової світи і порід воротищенської світи цокольної тераси Пруту, яке простягається на кілька кілометрів уздовж ріки до Добротова і далі. Відслонення невисоке, проте розкриває внутрішню будову річкового рельєфу, показує

чергування пластів різних геологічних світ, перекритих русловим алювієм, а також насув Карпат на Передкарпатський прогин.

Прямуючи вздовж вул. І. Франка знаходимо невеликий водоспад *Заріччя* висотою 1 м. Цікавим є також відслонення порід поблизу водоспаду. Пласти дрібноритмічного флішу залягають під кутом 45° і ніби піднімаються з глибин ріки. На вкритих галечником берегах Пруту в літній час можна організувати відпочинковий табір.

З Делятина можна також піднятись до водоспаду *Любіжнянський Гук*, розташованого за 9 км від центру селища (рис. 3, а). Уступ водоспаду утворюють моноклінально залягаючі пласти порід масивного пісковика. Праворуч від водоспаду (за течією річки) розташовані залишки берегоукріплення, створеного у кінці XIX – на початку XX ст., викладеного кам'яними блоками. Неподалік є зручне місце для стоянки з наметами.

У Делятині туристи можуть побачити озерце "Морське око" – водойму посеред селища на вул. Кобилянської. Озерце цікаве тим, що посередині знаходиться плаваючий острівець, який мандрує від берега до берега та часом причалює до одного з них. Таке природне диво пояснюється тим, що у місцевих надрах залягають пласти солі. За своєю формою водойма нагадує людське око, звідки й походить назва. Під'їзд – асфальтована дорога, останні 500 м – дорога твердим покриттям зі щебеню.

Рис. 3: а – водоспад Любіжнянський Гук поблизу Делятина;
б – відслонення Пруту (Обов'язково..., 2020)
Fig. 3: a – Lubizhnyansky Hook Waterfall near Delyatyn;
b – outcrop of the Prut (Definitely..., 2020)

Поселення *Добротів* розташоване на висоті 400 м, оточене довкола лісами та горами. Поблизу траси Делятин–Добротів, на Добротівській горі неподалік від лісового масиву Жбир встановлено оглядову вежу на висоті 525 м н. р. м, з якої відкривається панорама на Пригорганське Передкарпаття на півночі і Карпати на півдні.

Внизу протікає мальовнича річка Прут. Вона пробиває собі шлях крізь товщу пластів флішу палеогенового віку, утворюючи скелясті, неприступні десятиметрові береги (рис. 3, б). У руслі та берегових уступах також відслонюються слобідські конгломерати поляницької світи неогену. Вузьку ділянку долини з урвистими берегами називають ще "Добротівський пролом Пруту", а відслонення флішу є пам'яткою природи з 1972 р. На поверхні пісковика, складової флішу, знайдені відбитки давніх тварин та птахів,

аналогічні знайденим у Колорадо (США), Угорщині, Ірані та Іспанії. Це унікальне місце варте уваги прихильників екстремальних видів відпочинку.

Ланчин – непересічна геотуристична локація маршруту, одне з найстаріших поселень Прикарпаття. Довкола селища справді є чималі степи і поля. Ланчин і довколишні села були заселені людьми віддавна. Для проживання людей ці місця були ідеальними: в лісах полували на дичину, збирали ягоди і гриби, для домашніх потреб зрубували деревину; в ріці Прут водилася риба, довкола були придатні для обробітку землі, з уламків скель виготовляли необхідні знаряддя праці.

У Ланчині варто відвідати храм Чуда Архистратига Михаїла, побудований коштами парафіян упродовж 1916–1926 рр. на місці згорілої церкви. Святиню зведено в традиційному для Прикарпаття стилі.

Ланчин є батьківщиною видатного дитячого письменника Юрка Шкрумеляка, який воював у лавах УСС, у радянський час був засуджений та відбував покарання в таборах. У Ланчині в польській родині народився митець Станіслав Кришталовський. Мистецьку освіту до початку Другої світової війни здобував у Львові, а після війни – в Будапешті та Кракові. Кришталовський малював, здебільшого пейзажі, в його творчому доробку багато картин із зображенням краєвидів околиць Закопаного, Татр, цикл картин з природою Албанії (Ланчин..., 2019).

Поблизу Ланчина геотуристичною атракцією є *водоспад Крутіж* (рис. 4). За водністю він більший, ніж водоспад Пробій (Яремче), оскільки розташований нижче за течією, хоча менше відомий. Масивні пісковики виходять на поверхню у руслі Пруту, утворюючи численні пороги. За порогами знаходяться тихі заводі, які слугують місцями купання людей в літню пору. Ланчин цікавий у плані відпочинку та геотуризму.

Рис. 4. Відслонення масивних пісковиків у руслі Прута, яке утворює водоспад Крутіж у с. Ланчин (Ланчин..., 2019)

Fig. 4. Outcrop of massive sandstones in the Prut riverbed, which forms Krutizh waterfall in the village. Lanchin (Lanchin..., 2019)

У складі зазначеного маршруту варто відвідати *Коломию* – один з найцікавіших в атракційному і культурному аспектах центрів Франківщини.

Під час екскурсій маршрутом №1 кожна пам'ятка історії, культури та архітектури заслуговують особливої уваги. Це Народний дім, зведений 1902 р., тепер Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені

Й. Кобринського; Музей писанкового розпису (рис. 5, а); катедральний собор Преображення Христового; собор Святого Архистратига Михаїла.

Рис. 5. Коломия: а) – музей Писанка (Топ..., 2016);
б) – костел Діви Марії (церква Святого Йосафата)
Fig. 5. Kolomyia: a) – Pysanka Museum (Топ..., 2016);
b) – Church of the Virgin Mary (Church of St. Jehoshaphat)

При в'їзді в Коломию подорожнім впадає у вічі старовинна дерев'яна церква. Це храм Благівіщення Пресвятої Діви Марії, закладений у далекому 1587 р. Його вважають одним із найстаріших храмів Галичини. Церкву 1845 року знову перебудували: видовжили бокові рамена і зменшили купол. Бароковий іконостас 1876 р. розписав відомий український маляр Теофіл Копистинський. У недіючому храмі 1987 р. розмістили Коломийський музей писанкового розпису. Нещодавно святиню вкотре відреставрували.

На Театральній вулиці 1892 р. збудували важливу для міщан Щадничу касу (Фонд позичковий для ремесел і промислів). Ця установа підтримувала проведення громадськістю міста різноманітних святкових заходів: тут відбувалися концерти, шевченківські свята, вечорниці. У найбільшій залі міста виступали корифеї українського театру С. Крушельницька, М. Садовський, М. Заньковецька, І. Франко читав свою поему "Мойсей". Згодом тут діяла школа українських танців Ф. Стрільбицького. В радянський час розмістили гарнізонний будинок офіцерів. Із 1990 р. і досі – міський будинок культури "Народний дім".

"Музей історії міста Коломиї", або історико-краєзнавчий музей створили 1990 р. з ініціативи коломийської громадськості і розмістили у будівлі колишньої повітової ради. З 1997 р. він став значним культурно-освітнім і мистецьким закладом міста. У музеї представлено понад 23 тис. одиниць експонатів, які відображають історію міста від першої літописної згадки до сьогодення.

Церква Священномученика Йосафата. За проектом відомого архітектора Б. Меретина 1775 р. в місті збудували римо-католицький костел Діви Марії (рис. 5, б). Храм звели у стилі бароко, прикрасили пишним архітектурним і скульптурним декором. Після пожежі 1830 р. парафіяльний костел відбудували, змінивши його зовнішній вигляд та інтер'єр. Саме в цьому костелі був чудотворний образ Пресвятої Діви Марії, або Коломийської Божої Матері. Тисячі вірян приходили звідусіль до "простонародного" храму, отримуючи духовний і фізичний дар зцілення. Втім, щоб зберегти святиню, 1939 р. ікону вивезли до Польщі (Топ..., 2016).

З Коломиї через Печеніжин автошляхом і далі стежками або пішим ходом з Ланчина можна добратись до *Марківського водоспаду*. Уступ водоспаду складений слобідськими конгломератами поляницької світи неогену висотою

6 м. Хоча він маловодний, невисокий, проте місцевість навколо колоритна, варта уваги геотуристів: трапляються уламки порід різного кольору в руслі.

Маршрут № 3: а) Богородчани (Богородчанський замок, Парк історії Землі Underhill с. Підгір'я); б) псевдовулкан Старуня; в) Манява (Манявський скит, Блаженний Камінь); далі маршрут пролягає у Скибові Гортани, Манявський і Битківський водоспади.

Смт Богородчани – адміністративний центр Богородчанської селищної громади, розташований на берегах р. Бистриці Солотвинської. Через його територію пролягає важлива для потенційних туристів траса, яка є ключовою для маршрутів, що користуються найбільшим туристичним попитом – з Івано-Франківська на Яремче, Буковель, Ворохта, Верховина, Драгобрат.

Перша письмова згадка про Богородчани датована 1441 р. Збереглися також відомості про першого власника – Яна з Бучача. За давніх часів селище відоме процвітанням таких ремесел, як ткацтво та кравецтво, що засвідчують назви сучасних вулиць – Ткацька і Різнична. З історико-архітектурних пам'яток селища особливий інтерес для туристів становлять замок на горі з добре видимими валами, який колись був адміністративним центром польської влади.

За народними переказами, фортецю на горі засновано ще за часів княжої доби, тому часом створення замку можна вважати XIII століття. Колись це була передова фортеця Галича перед територією бойківських Карпат. Замок представляє собою коло з валів і ровів на високій замковій горі. Гора повністю поросла лісом і хащами. Можна вийти на фортецю з боку Старих Богородчан, а можна виїхати дорогою як на Саджаву (прямо за підйомом є польова дорога на замкову гору). Під замковою горою облаштовано столики для відпочинку (Замки..., 2015).

Серед пам'яток, які варто відвідати туристам, окреслимо такі: костел графині Потоцької 1745 р.; Домініканський монастир, зведений знаменитим родом упродовж 1742–1762 рр.; Палати духовенства келії 1762 р.

Науково-дослідний інститут пам'яток охоронних досліджень відносить Богородчани та його пам'ятки до важливих історико-культурних об'єктів серед багатьох поселень України. Богородчани можуть стати одним із ключових пунктів перепочинку на довгому шляху до Карпат (Історичні..., 2019).

Ще однією непересічною атракцією, яку слід відвідати на цьому маршруті, є Парк історії Землі Underhill, розташований у с. Підгір'я Богородчанської громади Івано-Франківської області (рис. 6, а). "Парк кайнозою" розташований на території площею 8 га. Основною тематикою парку є геологічна епоха

кайнозою, яка розпочалася 66 млн років тому і триває досі. Музей складається із галерей з діорамами, які повною мірою презентують історію розвитку життя Землі – від “первинного бульйону” крізь періоди палеозою, мезозою, кайнозою аж до побуту кроманьйонців. З музею відвідувачі можуть перейти безпосередньо до паркової зони території. Це ще один громадський простір із заглибленим амфітеатром. Тут можна відвідати лекцію просто неба і спостерігати побут давніх людей у вигляді вистави, а також побувати на майстер-класі з виготовлення перших знарядь праці. Парк постає у вигляді заплутаних стежок, що ведуть до різноманітних скульптурних композицій. Відкритий простір та відсутність існуючих великих зелених насаджень, а також панорама на діброву та Карпати на задньому плані створюють ілюзію міграції доісторичних тварин маршрутом з Карпат на Передкарпаття через широку відкриту рівнину (Парк..., 2021).

Рис 6: *a* – парк історії Землі, с. Підгір’я (Парк..., 2021);
б – Старунський грязьовий вулкан (фото з сайту karpaty.info).
Fig. 6: *a* – Earth History Park, v. Pidhirya (Underhill..., 2021);
b – Starunsky mud volcano (photo karpaty.info).

Наступним привабливим геотуристичним об’єктом маршруту є с. *Старуня*, яке розкинулося на правому березі гірської ріки – Бистриці-Солотвинської у передгір’ї Горганів. Вперше Старуню як населений пункт згадують у давніх літописах 1378 р. Непересічним є той факт в історії села, що 1870 р. на його території почалася розробка одного з перших родовищ озокериту. Після закриття озокеритових шахт (XIX–XX ст.) чимало іноземних компаній бурило тут свердловини у пошуках нафти.

Саме завдяки численним розробкам родовищ відбулося одне з найбільших палеонтологічних відкриттів: 5 жовтня 1907 р. під час підземних робіт у копальні озокериту, яка належала німецькій фірмі братів Кампе, на глибині 12,5 м. виявили забальзамоване тіло мамонта, а ще через місяць у тій самій копальні на глибині 17,6 м. знайшли великий фрагмент забальзамованого волохатого носорога. Знахідки 1908 р. перевезли у музей ім. Дідушицьких у Львові. Експедицією Польської Академії Наук 1929 р. проведені додаткові дослідження. Члени експедиції знайшли в околицях Старуні ще одного забальзамованого волохатого носорога (вік знахідки близько 24 тис. років), а також рештки інших тварин так званої “мамонткової фауни”. Загалом в околицях Старуні знайдено 4 забальзамовані туші волохатих носорогів. Сьогодні частина знахідок зі Старуні зберігається у музеї Ягеллонського університету в Кракові, а частина – у Львівському державному природознавчому музеї. Також на території Старуні

археологічними дослідженнями виявлено 17 давніх поселень людей VII–V тис. до н. е., знайдено фрагменти кераміки та кам'яні вироби.

На старовинному кладовищі Старуні можна відвідати могилу Блаженного Священномученика Симеона Лукача (1893–1964). Він був єпископом Української греко-католицької церкви, у підпіллі – одним із найактивніших її керівників. Однак 1949 р. його заарештував КДБ, покарання відбував у Сибіру. Після звільнення виконував свої обов'язки до останніх днів.

Грязьовий вулкан та соляна криниця – геотуристичні об'єкти Старуні високої атрактивності. Глибина криниці становить близько 20 м, а концентрація солі у воді сягає 70 %. Псевдовулкан вперше проявив себе 1977 р. після землетрусу в горах Вранча в Румунії та сягав висоти 3 м. Тоді на конусоподібному пагорбі діаметром близько 50 м з'явилися перші кратери, які виштовхували рідину, грязі та газ. Сьогодні псевдовулкан має 8 кратерів і 12 непостійних мікрократерів (рис. 6, б). Наявні на території Старуні озокерит, гарячі грязі, води високої мінералізації мають цінні лікувальні властивості. Тут облаштовано інформаційні стенди, а локація є частиною геотуристичного шляху ГеоКарпати.

Окрім наявності унікальних пам'яток, Старуня відома давньою легендою: саме тут опришки Олекси Довбуша заховали скарби, які здобули у Богородчанському замку (Що..., 2022).

Кінцевий пункт пропонованого маршруту – околиці с. Манява Богородчанської громади. Село на думку дослідників виникло на території, де розміщувалися найдавніші поселення у Карпатах. Сьогодні воно відоме найвизначнішим сакральним місцем – Манявським скитом XVII ст. Цей невеликий усамітнений монастир заснував монах Йов Княгиницький з Афону (рис. 7, а).

За 380 м від монастиря знаходиться геотуристична та релігійна атракція – *Блаженний камінь*. На крутому схилі невеликого потоку на поверхню виходить масивна брила вигодського пісковика сірувато-жовтого кольору, експонована внаслідок дії схилових та ерозійних процесів. Брила розколота горизонтально на дві частини. Для геотуристів вона цікава своєю формою та літологічним складом, а для прочан – споживанням святої води, яка збирається під склепінням верхньої частини брили та утворює краплі внаслідок конденсації.

Навколо монастиря 1982 р. створено лісовий заказник загальнодержавного значення "Скит Манявський". Цінним у заказнику є невеликий масив (1 га) старого 300-річного насадження модрина польської. Висота окремих дерев сягає 35–40 м. Модринове насадження цінне як лісонасіннева ділянка й одна з найдавніших пам'яток лісокультурної справи в Українських Карпатах (Манява..., 2022).

З Маняви стежки ведуть до відомих вершин масиву Горгани, на Манявський і Битківський водоспади. Манявський водоспад з висотою падіння води 16 м є найвищим водоспадом Горган.

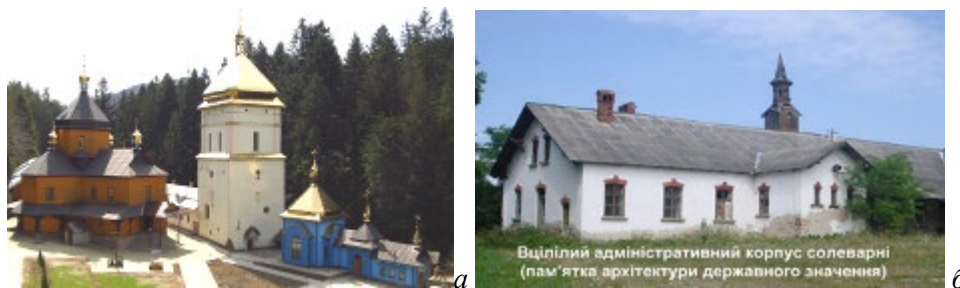

Рис. 7: а – Манявський скит (Манява..., 2022);
б – колишня солеварня в м. Долина (Долина..., 2022)
Fig. 7: a – Manyava Hermitage (Manyava..., 2022);
b – former saltworks in the town Dolyna (Dolyna..., 2022)

Маршрут № 4: а) м. Долина, с. Верхній Струтень (відслонення Чечвинських туфів і флішу доп'янецької світи); б) скелі Павлівський камінь і Ріпненський камінь, водоспад Підгуркало; в) Перегинське (русловий рельєф р. Лімниці); г) Закерничне (Свято-Покровський монастир, оглядовий майданчик, розріз порід і водоспади Скрунтар, Чуриків, Під Голицею); д) музей Вагилевича в с. Ясень та музей С. Бандери в с. Ст. Угринів – маршрут до с. Осмолода і в масив Горгани.

Долина – місто районного значення на Бойківщині, центр Долинської громади Івано-Франківської області. Окрасою міста є Долинське озеро, яке займає площу 25 га. Місто засновано

979 року, коли відкрили соляні джерела на цій території. Документальні згадки про Долину датують 1403 р. Король Сигізмунд I Старий 1525 року надав Долині магдебурзьке право, а 1875 р. тут проклали залізницю, яка з'єднала Стрий і Станіслав та відкрила нові можливості для транспортування солі з Долини.

Багатою є духовна спадщина старої Долини, адже тут розташовані найстаріші храми міста: римо-католицький костел Різдва Діви Марії (1835) та греко-католицька церква Різдва Пресвятої Богородиці (1896–1904), яку освячував митрополит Андрей Шептицький. Перлиною старої Долини колись був сільзавод (рис. 7, б), який сьогодні знаходиться в напівзруйнованому стані. Протягом тисячоліть долинська сіль була місцевим білим золотом – основним джерелом доходів місцевого населення. Сьогодні її призначення вбачають у використанні в оздоровчих цілях (Долина..., 2022).

Долинський краєзнавчий музей Тетяни й Омеляна Антоновичів "Бойківщина" – один із наймолодших музеїв у Карпатському регіоні, заснований 1998 р. Це перший музей на Прикарпатті, присвячений Бойківщині. У відділі природи музею 2007 р. створена невелика виставка експонатів, присвячена знахідкам викопних тварин (мамонта і волохатого носорога) у с. Старуня (Долина..., 2022).

Наступним пунктом пропонованого нами маршруту є *с. Верхній Струтинь* – одне з найдавніших поселень Прикарпаття. Його виникнення, як і сусідньої Долини, пов'язують з розробкою родовищ кухонної солі. У часи Галицько-Волинської держави укріплення на *горі Сокіл над р. Чечвою* було складовою частиною оборонної системи короля Данила. Ще й досі збережені залишки цих оборонних споруд: вали, рови, перегати. З вершини гори відкривається краєвид на Пригорганське Передкарпаття.

На схилі цієї гори розташоване цікаве для геотуристів *відслонення чечвинських туфів*, висота якого сягає понад 40 м, протяжність – близько 250 м. Це товща туфо-аргілітів і туфів у верхній частині верхньомелітової підсвіти. Воно демонструє вулканічну діяльність у сучасних Вулканічних Карпатах, яка зумовила осадження тут вулканічного попелу (її вік приблизно 20 млн р. тому). Під час реалізації проекту Гео-Карпати поблизу відслонення встановлено інформаційний щит (Бубняк та ін., 2014).

Неподалік від *с. Лоп'янка* можна спостерігати виходи флішу моноклінального залягання з елементами складчастості та розвитком сучасних екзогенних процесів уздовж пластів.

Варто також відвідати *Павлівський камінь* – унікальну геотуристичну пам'ятку краю (рис. 8, *а*). Павлівський камінь – це виходи сірого масивного пісковика ямненської світи у вигляді пасма висотою 25 м, яке знаходиться у трикутнику лісового масиву приблизно на однаковій відстані від трьох населених пунктів – сіл Князівське, Підлісся і Дуба Рожнятівської громади. Його унікальність засвідчує той факт, що чеські будівельники змінили напрям під час будівництва магістрального газопроводу Уренгой–Помари–Ужгород, щоб зберегти дивовижну скелю. За однією з легенд, назва каменю походить від імені опришка, який врятував своїх побратимів від польських вояків. На неприступній скелі Павло цілу ніч грав на скрипці, і це дало змогу решті сміливцям спуститися і втекти з протилежного боку каменю. За іншою версією, в язичницькі часи тут переховувався проповідник Павло, який охрестив багато місцевих жителів. На думку істориків, у давнину цей камінь слугував своєрідним капищем ранніх християн. На таку думку наштовхує чашоподібне заглиблення для жертвового вогню на вершині каменю та ліній обабіч скелі (Павлівський..., 2011).

*а**б*

Рис. 8. Скелі: *а* – Павлівський камінь (Павлівський..., 2011);
б – Ріпненський камінь (фото з [youtube.com/watch?v=797qSX6Kj78](https://www.youtube.com/watch?v=797qSX6Kj78))
Fig. 8. Rocks: *а* – Pavlovsky stone (Pavlivsky..., 2011); *б* – Ripnensky stone
([youtube.com/watch?v=797qSX6Kj78](https://www.youtube.com/watch?v=797qSX6Kj78))

Геотуристичним об'єктом на пропонуваному маршруті № 4 є *Ріпненський камінь*, розташований на захід від с. Ріпне (рис. 8, б). Ріпненський камінь постає у вигляді групи скель серед лісу на стрімкому схилі гори Гомотівка (північна окраїна масиву Горгани). Скелі складені масивними пісковиками сірого кольору ямненської світи, сильно розчленовані поздовжніми і поперечними тріщинами на окремі брили. Висота найбільшої скелі 10 м. З вершини відкривається мальовнича панорама на довколишні гори та долину р. Лімниці. Місцеві мешканці 2017 р. встановили на вершині фігуру Діви Марії та маленького Ісуса.

Наступним пунктом маршруту є *сміт Перегінське*, у якому у межах долини річки можна спостерігати русловий рельєф і динаміку потоку р. *Лімниці*. Русло ріки розбите на кілька рукавів, дно кам'янисте. Уздовж ріки простягається ландшафтний заказник місцевого значення "Ріка Лімниця" у вигляді смуги завширшки 200 м. Площа заказника – 2 440 га. Лімниця – найчистіша ріка Карпат, має сприятливі умови для життя, нересту і розвитку цінних видів риби. На всьому простяганні долина р. Лімниці цінна в естетичному та рекреаційному відношенні (Ландшафтний..., 2011). Вона збирає води з найвищих гір, де річна сума атмосферних опадів понад 1000 мм. Саме тому вона вирізняється багатководністю як влітку від дощів, так і навесні від танення снігу, що часто приводить до великих паводків і частого переформування русла.

Маршрут від Перегінська проходить щербенистою дорогою до с. *Закерничне*. У давнину на Бойківщині поблизу села на горі Чуриків діяв чоловічий монастир. Його зруйнували турки. Зараз на тому місці на висоті 950 м н. р. м. завершується будівництво Свято-Покровського монастиря та монастирської церкви Всіх Святих українського народу. Монастир будують винятково на пожертви. Будівничим та ігуменом цього монастиря є ієромонах Іван-Василь Коваль. Владика Софрон Дмитерко ще 1994 р. дав йому благословення на екзорцизм. До сьогодні отець-ігумен Іван-Василь цілює хворих від усяких недуг молитвою та копієм – двосічним ножем із коротким трикутним лезом (Свято-Покровський..., 2021).

На протилежному схилі, на південь від монастиря, можна перейти на відкритий майданчик, з якого видно долину Лімниці та прилеглі вершини гір.

До монастиря проклали дорогу-серпантин вздовж крутого схилу хребта й оголили гірські породи на доволі великій відстані. Для геотуристичного маршруту це неоціненна атракція, оскільки демонструє внутрішню будову крайового низькогір'я, залягання, контакти та різновиди відкладів флішу на одному схилі гори. Відслонення детально описане у попередній статті цього Збірника.

Біля підніжжя цієї гори на різних експозиціях схилу можна оглянути невеликі водоспади *Скрунтар*, *Чуриків* і *Під Голицею*. Всі вони спадають з уступу флішових відкладів, але найвищий з них – Чуриків.

З Перегінська автомобільною трасою прямують до с. Ясень, де можна відвідати *музей Івана Вагилевича*. Музей відкрито 1995 р. на батьківщині видатного письменника, етнографа і просвітителя, члена "Руської трійці", яка 1837 р. видала альманах "Русалка Дністрова". Експозиція музею розташована у будинку, що колись належав родині письменника. У п'яти кімнатах розмістили понад тисячу експонатів. Відвідувачів зацікавлять предмети побуту і гончарні

вироби, одяг, взуття, якими користувалися колись родина Вагилевичів та жителі рідного села письменника.

Після с. Ясень, за три кілометри до Осмолоди, розташований рекреаційний комплекс "Підлюте", де на початку ХХ ст. відпочивав митрополит Андрей Шептицький. Комплекс називали "Кедрові палати", або "Дача Шептицького", оскільки його побудували з кедрів, які досі ростуть у цій місцевості. Біля комплексу на уступі ріки знаходяться два мінеральні джерела: одне з сірководнем, друге – з високим вмістом срібла (Дикі..., 2018).

Від Перегінська можна прямувати також до с. *Старий Угринів* і відвідати музей Степана Бандери. Музей відкрито 1992 р. в одній з уцілілих кімнат родинного гнізда Бандер, в якому вони проживали упродовж 1906 – 1933 рр. З 2000 р. музей приймає відвідувачів в оновленому приміщенні.

Експозиція музею представлена у чотирьох залах. У першому залі можна дізнатися про молоді роки Степана Бандери, який брав участь у роботі різних організацій, в тім числі підпільних, оскільки з юних років займав активну життєву позицію. Другий зал присвячено історії ОУН та становленню С. Бандери як очільника й провідника ОУН.

Третій зал у музеї мабуть є найцікавіший. За дверима цього залу історія особистого життя Степана Бандери. Тут можна побачити світлини із родинного архіву і дізнатись про відомі та маловідомі факти щодо його сім'ї, друзів, звичок та способу життя. До речі, цікаво, що Степан Бандера полюбляв фотографувати і навіть мав свою фотолабораторію, де особисто проявляв плівки. Перебуваючи в еміграції, Степан купив собі хороший і доволі дорогий фотоапарат "Zeiss Ikon", який 2017 р передав до експозиції музею його онук.

У четвертому залі відвідувачі стають свідками завершення життєвого шляху С. Бандери, його життя в еміграції. Креативною ноткою четвертого залу є справжня криївка, відтворена за зразком тих, у яких жили підпільники.

Після ознайомлення з усіма залами музею на відвідувачів очікує бонус – можливість побачити ще два колоритні об'єкти музейного комплексу – кам'яну криницю та погріб, які віднесені до пам'яток історії та культури, як і весь музей (Історико-меморіальний..., 2018).

Маршрут № 4 за наявності вільного часу доцільно продовжити до с. Осмолода і далі, в гірській масив Ґоргани. Осмолода – це старт кількох радіальних маршрутів. По-перше, протягом дня можна піднятися на одну гору і повернутися з неї. А вже наступного можна відвідати наступну гору і спостерігати інші краєвиди. Після сходження в гори можна відпочити у туристичних будиночках. Тут їх близько десяти. Збудували хатинки ще у 30-х роках минулого століття. Зараз вони у хорошому стані завдяки активістам з туристичного товариства "Карпатські стежки".

Результати досліджень. Пропоновані геотуристичні маршрути передбачені здебільшого для туристів із транспортними засобами (табл. 1). Відстань для одноденних автомобіло-маршрутів становить трохи більше 30 км. Невеликі відрізки шляхів розраховані на піші переходи. Найтриваліший пішохідний перехід – до Любіжнянського Гуку з Делятина у маршруті № 2 (див. карти

маршрутів). Передбачається, що геотуристичні об'єкти пропонувані маршрутів зацікавлять туристів на шляху до Карпат, тобто це головні транзитні маршрути.

Пропонувані маршрути можна провести за час вихідного дня у весняно-літньо-осінній сезон. Маршрути № 1 і № 3 можуть відбуватися й у зимовий сезон (за виключенням підняття на оглядовий майданчик г. Страгора).

Маршрути № 2 і № 4 розраховані на два-три дні. Ночівля передбачена у сільських садибах і готелях Делятина або Коломиї та у Долині чи Перегінську відповідно.

Маршрути розраховані на осіб, зацікавлених у вивченні рідного краю, з навчальною і науковою метою, для туристів місцевих закладів відпочинку.

Таблиця 1. Складові елементи пропонувані геотуристичні маршрути
 Пригорганським Передкарпаттям
 Table 1. Component elements of the proposed tourist routes in the Prigorgan
 Prykarpattia

Маршрути	Відстань	Тривалість	Вид за способом пересування	Форма маршруту	Контингент
№ 1	33 км	1 день	Авто- і мотобусовий	Лінійний	Школярі, студенти; спеціалісти галузі
№ 2	82 км (в т.ч. пішохідні відрізки 9 і 7 км)	2 дні	Комбінований пішохідно-автомобільний	Радіальний	Особі різного віку; рекреанти
№ 3	34 км (в т.ч. пішохідні відрізки 200 м)	1 день	Автобусні екскурсії, автомобільно-мотоциклетний	Лінійний	Школярі, студенти, особи старшого віку; краєзнавці, прочани
№ 4	79 км (в т.ч. пішохідні відрізки 1,5 км)	2–3 дні	Комбінований автомобільний і пішохідний	Лінійний з радіальними відрізками	Особі різного віку; учасники сільського туризму, краєзнавці, прочани

Висновки. Геотуризм є перспективним напрямом туризму, що динамічно розвивається у Пригорганському Передкарпатті, враховує принципи сталого туризму та необхідність дотримання рекомендацій, які задекларовані у "Статуті ГСТ", а саме: цілісність місця; забезпечення потреб туристів; створення економічних переваг для місцевих громад у процесі туристичної діяльності; охорона та підвищення туристичної привабливості місця; пошук ефективних бізнес-моделей у місцях занять геотуризмом; раціональне землекористування на територіях придатних для геотуристичної діяльності; відпочинкова складова; заохочення ініціатив; збереження ресурсів; промоція екологічних заходів та ін.

Пригорганське Передкарпаття є перспективним геотуристичним районом, де завдяки потужному природно-ресурсному потенціалу, унікальній геолого-геоморфологічній будові, самобутній культурі місцевих жителів можна розвивати туристичний сектор.

Аналізуючи геотуристичний потенціал Пригорганського Передкарпаття, варто виокремити основні типи туристичних занять у цій місцевості. Це – відвідини самобутніх етнографо-туристичних центрів (Коломия, Надвірна,

Долина); екскурсії до водоспадів, відслонень, скель, походи на вершини – оглядові точки, на основі яких можна формувати окремі туристичні маршрути. Ключовими туристичними пунктами місцевості є Богородчани, Делятин, Перегінське, Надвірна, які за умов вдосконалення туристичної інфраструктури (готелі, садиби, заклади харчування) можуть здобути імідж перспективних туристичних центрів. Для розвитку геотуризму у районі Пригорганського Передкарпаття необхідний комплексний підхід, що передбачатиме дотримання рекомендацій щодо сталого туризму в регіоні, покращення транспортної доступності, розбудову інфраструктури та підготовку фахівців у сфері геотуризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Байрак Г., Теодорович Л., Римар Ю. Геотуристичні траси на правобережжі Ополу–Стрию // Наукові записки Тернопільського нац. пед. університету імені В. Гнатюка. Серія географія. 2019. Том 47, № 2. С. 99–109. <http://dx.doi.org/10.25128/2519-4577.19.3.12>
- Безвинний В. П., Білецький С. В., Бобров О. Б. Геологічні пам'ятки України: У 3 т.: Т. 1 / за ред. В. І. Калініна, Д. С. Гурського, І. В. Антакової. Київ : ДІА, 2006. 320 с.
- Брусак В., Баюнова Б. Пам'ятки неживої природи Галицького району Івано-Франківської області : сучасний стан та перспективи екотуристичного використання // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій : Зб. наук. праць. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2012. С. 158–171.
- Брусак В. П. Перспективи екотуристичного використання пам'яток неживої природи Галицького району Івано-Франківської області та створення геопарку “Галицьке Придністер'я” // Карпатський край: наукові студії з історії, культури, туризму. 2013. № 1 (3). С. 177–188.
- Брусак В., Паляниця С. Пам'ятки неживої природи Галицького Придністер'я : стан охорони і перспективи геотуристичного використання // Вісник Львів. ун-ту. Серія геогр. 2014. Вип. 47. С. 30–41.
- Брусак В., Кричевська Д. Мережа та структура комплексних, геологічних і гідрологічних пам'яток природи Львівської області // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій. Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2019. Вип. 2 (10). С. 3–17.
- Бубняк І. М., Бучинська А. В., Зінько Ю. В., Скакун Л. З., Яцожинський О. М. Гео-Карпати – створення польсько-українського туристичного шляху // Геотуризм: практика і досвід : матеріали Міжнародної наукової конференції. Львів : Карти і атласи, 2014. С. 5–8.
- Геотуризм – HiSoUR Історія культури. Допис від 2022. URL : <https://www.hisour.com/geotourism-39136/>
- Геотуризм / Геологічний словник (geodictionary.com.ua). Допис від 2022. URL : <https://geodictionary.com.ua/node/4620>
- Гриценко Н. Е., Іщенко А. А., Русько Ю. О., Шевченко В. І. Геологічні пам'ятки природи України: проблеми вивчення, збереження та раціонального використання. Київ : ЦНПТ НАНУ, 1995. 61 с.

- Гуцульщина. Мапа. Путівник (пам'ятки історії, культури, природи та корисна інформація): станом на 01.07.2013 р. / уклад. І. Губіліт, консультанти: М. Майданський та ін. 2-е вид. 1:350 000. Львів : Карти і Атласи, 2014.
- Дикі Карпати, які розкрутили самі туристи: калушанка розповідає, як провести вихідні в Осмолоді. Допис від 12. 07. 2018. URL : <https://kalushnews.city/articles/5122/diki-karpati-yaki-rozkrutili-sami-turisti-kalushanka-rozprovidae-yak-provesti-vihidni-v-osmolodi>
- Долина. Допис від 2022. URL : <https://karpaty.rocks/region/ivano-frankivska-oblast/dolinskiy-rayon/dolina>
- Замки, відпочинок, оздоровлення, зцілення в Галичині. Допис від 29.01.2015. URL : <https://www.zamky.com.ua/zamki/zamok-u-starih-bogorodchanah/>
- Зінько Ю. В., Гнатюк Р. М., Благодир С. Ф. Проблематика створення геопарків в Українських Карпатах // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій. Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. С. 274–281.
- Історико-меморіальний музей Степана Бандери. Допис від 2018. URL : https://md-ukraine.com/ua/object/detail/8322_istoriko-memorialnij-muzej-stepana-banderi.html
- Історичні відомості про Богородчани. Допис від 29.08.2019. URL : <https://karpaty.love/naprjamky-vidpochynku/vidpochynok-v-karpatah-ivano-frankivska-oblast/68-smt-bohorodchany.html>
- Ковальська Л. В. Атрактивні об'єкти неживої природи Галицького НПП та їх використання у рекреації // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. Вип. 2: матеріали наук.-практ. конф., Івано-Франківськ : Фоліант, 2010. С. 143–148.
- Ковальська Л. В. Спелеологічні ресурси Придністер'я // Карпатський край. Наукові студії з історії, культури, туризму. Івано-Франківськ, 2012. № 1. С. 132–137.
- Ландшафтний заказник місцевого значення ріка Лімниця. Допис від 2011. URL : <http://rozhnativ.if.ua/turystychni-atraksiji/zapovidnyky-i-zakaznyky/landshaftnyj-zakaznyk-mistsevoho-znachennya-rika-limnytsya/>
- Ланчин. Сайт селища. Допис від 2019. URL : https://mistaua.com/Україна/Івано-Франківська_область/Надвірнянський_район/Ланчин
- Манява. Допис від 2022. URL : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/ft/manyava/>
- Мончак Л. С., Стельмах О. Р., Хомин В. Р. Геологічний путівник по Івано-Франківській області. Івано-Франківськ, 2010. 239 с.
- Національний природний парк Гуцульщина : колективна монографія. / Відп. ред. В. В. Пророчук, Ю. П. Стефурак, В. П. Брусак, Л. М. Держипільський. Львів : Карти і Атласи, 2013. 408 с.
- Обов'язково треба побачити. Допис від 2020. 07. 28. URL : http://dobrotivif.blogspot.com/2020/07/blog-post_28.html
- Павлівський камінь. Допис від 2011. URL : <http://rozhnativ.if.ua/turystychni-atraksiji/pamyatku-pryrody/pavlivskyj-kamin/>
- Парк Історії Землі Underhill – туристичний магніт Прикарпаття. Допис від 01.12.2021. URL: <https://sotka.life/park-istorii-zemli-underhill-turystychnyj-mahnit-ryukarpattia/>

- Пнівський замок. Допис від 2022. URL : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/nd/nadvirna/sights/zamok/>
- Пнівський замок. Допис від 2022. URL : <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/pnivskiyi-zamok>
- Свято-Покровський монастир на горі Чуриків (с. Закерничне). Допис від 02.04.2021. URL: <https://perehinska-gromada.gov.ua/2021/04/02/>
- Страгора – культове скельне святилище на Івано-Франківщині. Допис від 03.10.2018. URL: <https://spadok.org.ua/megality-karpat/stragora-kultove-skelne-svyatylyshche-na-ivano-frankivshchyni>
- Топ-10 найцікавіших місць Коломиї. Допис від 19.08.2016. URL : <https://gkpress.if.ua/top-10-najtsikavishyh-mists-kolomyi/>
- Шевчук О., Іваник М. Використання геолого-геоморфологічних об'єктів Львівської області для геотуризму // Геотуризм: практика і досвід : мат-ли Міжнар. наук. конф. Ред. Л. З. Скакун, І. М. Бубняк. Львів: Карти і атласи, 2014. С. 17–22.
- Що варто відвідати у Старуні. Допис від 2022. URL : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/starunia/sights/>
- Bayrak G., Teodorovych L. Geological and geomorphological objects of the Ukrainian Carpathians' Beskid Mountains and their tourist attractiveness // Journ. Geology, Geography and Geocology. – 2020. – № 29 (1). P. 16–29. <http://dx.doi.org/10.15421/112002>
- Kravchuk Ya., Zinko Yu., Hnatyuk R., Shevchuk O. Projected geoparks of the Ukrainian Carpathians as areas for development of geotourism // Geo-Carpathians. Potential of the Cognitive Tourism / Edited by Ihor Bubniak and Andrzej Solecki. – Krosno, 2014. С. 83–96.

REFERENCES

- Bayrak, G., Teodorovych, L., Rymar, Yu. (2019). Heoturystychni trasy na pravoberezhzhi Oporu–Stryia [Geo-tourism roads on the right bank of the Opir-Stryi] // In *Naukovi zapysky Ternopilskoho nats. ped. un-tu imeni V. Hnatiuka. Seriiia heohrafiia*, 47, 2, 99–109. <http://dx.doi.org/10.25128/2519-4577.19.3.12>.
- Bezvyunyi, V. P., Biletskyi, S. V., Bobrov, O. B. Neolohichni pamiatky Ukrainy: U 3 t.: T. 1. (2006). [Geological monuments of Ukraine: In 3 volume: Vol. 1] / za red. V. I. Kalinina, D. S. Hurskoho, I. V. Antakovoii. Kyiv : DIA, 320. (In Ukrainian).
- Brusak, V., Baiunova, B. (2012). Pamiatky nezhyvoi pryrody Halytskoho raionu Ivano-Frankivskoi oblasti : suchasnyi stan ta perspektyvy ekoturystychnoho vykorystannia [Monuments of inanimate nature of Khalit district of Ivano-Frankivsk region: current state and prospects of ecotourism use] // In *Problemy heomorfolohii i paleoheohrafiu Ukrainykh Karpat i prylehlykh terytorii* : Zb. nauk. prats. Lviv : VTs LNU im. I. Franka, 158–171. (In Ukrainian).
- Brusak, V. P. (2013). Perspektyvy ekoturystychnoho vykorystannia pamiatok nezhyvoi pryrody Halytskoho raionu Ivano-Frankivskoi oblasti ta stvorennia heoparku “Halytske Prydnisteria” [Perspectives of ecotourism use of non-living nature monuments of the Halytsky district of the Ivano-Frankivsk region and the creation of the “Halytske Prydnisteria” geopark] // In *Karpatskyi kraj: naukovi studii z istorii, kultury, turyzmu*, 1 (3), 177–188.

- Brusak, V., Palianytsia, S. (2014). Pamiatky nezhyvoi pryrody Halytskoho Prydnisteria : stan okhorony i perspektyvy heoturystychnoho vykorystannia [Non-living nature monuments of Halych-Dniester region: state of protection and perspectives of geotouristic application]. In *Visnyk of the Lviv University. Seriya Geografichna*, 47, 30–41. (In Ukrainian).
- Brusak, V., Krychevska, D. (2019). Merezha ta struktura kompleksnykh, heolohichnykh i hidrolohichnykh pamiatok pryrody Lvivskoi oblasti [Network and structure of complex, geological and hydrological monuments of nature of Lviv region] // In *Problemy heomorfolohii i paleoheohrafii Ukrainskykh Karpat i prylehlykh terytorii*. Lviv : VTs LNU im. I. Franka, 2 (10), 3–17 (In Ukrainian).
- Bubniak, I. M., Buchynska, A. V., Zinko, Yu. V., Skakun, L. Z., Yatsozhynskyi, O. M. (2014). Heo-Karpaty – stvorennia polsko-ukrainskoho turystychnoho shliakhu [Geo-Carpathians – the creation of the Polish-Ukrainian tourist route] // In *Heoturyzm: praktyka i dosvid : materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*. Lviv : Karty i atlas, 5–8. (In Ukrainian).
- Heoturyzm – HiSoUR Istoriiia kultury. Dopys vid 2022. URL: <https://www.hisour.com/geotourism-39136/>
- Heoturyzm / Heolohichni slovnyk (geodictionary.com.ua). Dopys vid 2022. URL: <https://geodictionary.com.ua/node/4620>
- Hrytsenko, N. E., Ishchenko, A. A., Rusko, Yu. O., Shevchenko, V. I. (1995). Heolohichni pamiatky pryrody Ukrainy: problemy vyvchennia, zberezhennta ta ratsionalnogo vykorystannia.[Geological monuments of nature of Ukraine: problems of study, conservation and rational use] Kyiv : TsNPT NANU. 61. (In Ukrainian).
- Hutsulshchyna. Mapa. Putivnyk (2014). [Gutsul region. Map. Guidebook]. (pamiatky istorii, kultury, pryrody ta korysna informatsiia): stanom na 01.07.2013 r. / uklad. I. Hubilit, konsultanty: M. Maidanskyi ta in. 2-e vyd. 1:350 000. Lviv : Karty i Atlasy.
- Dyki Karpaty, yaki rozkrutyly sami turysty: kalushanka rozpovidaie, yak provesty vykhidni v Osmolodi. Dopys vid 12. 07. 2018. URL: <https://kalushnews.city/articles/5122/diki-karpati-yaki-rozkrutili-sami-turisti-kalushanka-rozpovidaie-yak-provesti-vihidni-v-osmolodi>
- Dolyna. Dopys vid 2022. URL: <https://karpaty.rocks/region/ivano-frankivska-oblast/dolinskiy-rayon/dolina>
- Zinko, Yu. V., Hnatiuk, R. M., Blahodyr, S. F. (2006). Problematyka stvorennia heoparkiv v Ukrainskykh Karpatakh [Problems of creating geoparks in the Ukrainian Carpathians] // In *Problemy heomorfolohii i paleoheohrafii Ukrainskykh Karpat i prylehlykh terytorii*. Lviv : VTs LNU im. I. Franka, 274–281. (In Ukrainian).
- Istoryko-memorialnyi muzei Stepana Bandery. Dopys vid 2018. URL: https://md-ukraine.com/ua/object/detail/8322_istoriko-memorialnij-muzej-stepana-banderi.html
- Istorychni vidomosti pro Bohorodchany. Dopys vid 29.08.2019. URL: <https://karpaty.love/naprjamky-vidpochynku/vidpochynok-v-karpatah-ivano-frankivska-oblast/68-smt-bohorodchany.html>
- Kovalska, L. V. (2010). Atraktyvni obiekty nezhyvoi pryrody Halytskoho NPP ta yikh vykorystannia u rekreatsii [Attractive inanimate objects of Galitskoho NNP and their use in recreation] // In *Rekreatsiinyi potentsial Prykarpattia: istoriia, suchasnyi stan, perspektyvy*. Vyp. 2 : materialy nauk.-prakt. konf., Ivano-Frankivsk : Foliant, 143–148. (In Ukrainian).

- Kovalska, L. V. (2012). Speleolohichni resursy Prydnisteria [Speleological resources of Transnistria] // In *Karpatskyi krai. Naukovi studii z istorii, kultury, turyzmu*. Ivano-Frankivsk, 1, 132–137.
- Landshaftnyi zakaznyk mistsevoho znachennia rika Limnytsia. Dopys vid 2011. URL: <http://rozhniativ.if.ua/turystychni-atraktsiji/zapovidnyky-i-zakaznyky/landshaftnyj-zakaznyk-mistsevoho-znachennya-rika-limnytsya/>
- Lanchyn. Sait selyshcha. Dopys vid 2019. URL : https://mistaua.com/Ukraina/Ivano-Frankivska_oblast/Nadvirnianskyi_raion/Lanchyn
- Maniava. Dopys vid 2022. URL : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/manyava/>
- Monchak, L. S., Stelmakh, O. R., Khomyn, V. R. (2010). Heolohichni putivnyk po Ivano-Frankivskii oblasti. [Geological guide to Ivano-Frankivsk region.] Ivano-Frankivsk, 239. (In Ukrainian).
- Natsionalnyi pryrodnyi park Hutsulshchyna : kolektyvna monohrafiia. (2013). [Gutsulshchyna National Nature Park: a collective monograph] / Vidp. red. V. V. Prorochuk, Yu. P. Stefurak, V. P. Brusak, L. M. Derzhypilskyi. Lviv: Karty i Atlasy, 408. (In Ukrainian).
- Pavlivskyi kamin. Dopys vid 2011. URL : <http://rozhniativ.if.ua/turystychni-atraktsiji/pamyatky-pryrody/pavlivskyj-kamin/>
- Park Istorii Zemli Underhill – turystychnyi mahnit Prykarpattia. Dopys vid 01.12.2021. URL: <https://sotka.life/park-istorii-zemli-underhill-turystychnyj-mahnit-prykarpattia/>
- Pnivskyi zamok Dopys vid 2022. URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/nd/nadvirna/sights/zamok/>
- Pnivskyi zamok. Dopys vid 2022. URL: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/pnivskyi-zamok>
- Sviato-Pokrovskyi monastyr na hori Churykiv (s. Zakernychne). Dopys vid 02.04.2021. URL: <https://perehinskagromada.gov.ua/2021/04/02/>
- Strahora – kultove skelne sviatylyshche na Ivano-Frankivshchyni. Dopys vid 03.10.2018. URL: <https://spadok.org.ua/megality-karpat/strahora-kultove-skelne-svyatylyshche-na-ivano-frankivshchyni>
- Top-10 naitsikavishykh mists Kolomyi. Dopys vid 19.08.2016. URL: <https://gk-press.if.ua/top-10-naitsikavishykh-mists-kolomyi/>
- Shevchuk, O., Ivanyk, M. (2014). Vykorystannia heoloho-heomorfolohichnykh ob'ektiv Lvivskoi oblasti dlia heoturyzmu [Use of geological and geomorphological objects of Lviv region for geotourism] // In *Heoturyzm: praktyka i dosvid : mat-ly Mizhnar. nauk. konf.* / Red. L. Z. Skakun, I. M. Bubniak. Lviv : Karty i atlasy, 17–22. (In Ukrainian).
- Shcho varto vidvidaty u Staruni. Dopys vid 2022. URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/starunia/sights/>
- Bayrak, G., Teodorovych, L. (2020). Geological and geomorphological objects of the Ukrainian Carpathians' Beskid Mountains and their tourist attractiveness // In *Journ. Geology, Geography and Geoecology*, № 29 (1), 16–29. <http://dx.doi.org/10.15421/112002>.
- Kravchuk, Ya., Zinko, Yu., Hnatyuk, R., Shevchuk, O. (2014). Projected geoparks of the Ukrainian Carpathians as areas for development of geotourism // In *Geo-Carpathians. Potential of the Cognitive Tourism*. Krosno, 83–96.